הא כסהו — מפיהו פורתא, ולא נעי עד דטעים ליה בעפרא. בעין מבעיר — בפשיעה. כעין ובער — כעין שימלינה בהמתו בידים, לצומר בפשיעה. מתניתין נמי דיקא — דטעמא משום דהתורה מיעטה. מכל נזקין מועדא לאו רבי יהודה סבירא ליה. מדקתני צאן — דלאו ראתי — כולהו פירקי עד השתא. פטור מדיני אדם — קסבר: גרמא בנזקין פטור. הפורץ גדר — ונפלה הבהמה ומתה. הכופף קמתו — לגד הדליקה, כלי שבנגר נה השא. אי בכותל בריא בדיני אדם נמי ניחייב — מיהא משומד, דהא מיהיס עבד. ואבהמה ליכא למימר דמחייב, דהא תנן: פלוגה לפטיס פטור.

תוספות

התורה מיעטה בשמירתם — ואף על גב דלעיל בפרק שני (כה,ב) הוה בעי למילף דשן ורגל חייב ברשות הרבים מקל וחומר מקרן, וכן בעי למילף למפטר קרן ברשות הרבים משן ורגל בקל וחומר אי לאו קראי, ולא פרכינן שכן מיעטה בשמירתם — משום דאין שייך להקשות משמירה אתשלומין. אי נמי, כרבי אליעזר בן יעקב דאמר: אחד תם ואחד מועד חולין סגי ליה בשמירה פחותה.

הא כסהו פטור — ואם תאמר: ודלמא בכסוי מעולה הרבה קאמר. וכי תימא: למה לי קרא — דסלקא דעתך אמינא עד דטאים ליה, כדאמר לעיל (ג,א)! ויש לומר: דפשיטא ליה דכסוי מעולה כטאים ליה חשיב. אי נמי: השוה הכתוב הכורה לפותח, ופותח שמצאו מכוסה בכיסוי כעין שמירה פחותה — מסתמא לא החמירה עליו לכסותו בכיסוי מעולה יותר מן הראשון, ולא אמר הכתוב "לא יכסנו" אלא בכסוי הראשון, ואפותח ואכורה קאי בשוה. ובקונטרס משמע דכל כיסוי עד דטאים ליה חשיב כשמירה פחותה.

עד דעביד כעין ובער — אף על גב דבריש מכילתין (ג,א) דרשינן מיניה אזלא ממילא — מכל מקום מדלא כתיב "ובערה" שמע מינה אדאדם נמי קאי.

אילימא בכותל בריא בדיני אדם נמי ליחייב — פירוש: אכותל. דאהבמה ודאי לא מיחייב בפריצת גדר בעלמא, דאין זה אלא גרמא בעלמא. ויש ספרים שכתוב בהן בהדיא "אכותל". ואם תאמר: נהי דחייב אכותל, נימא דפטור מדיני אדם קאי אבהמה! ויש לומר: דלא שייך למתני פטור מדיני אדם אם היה שום חיוב, או בבהמה או בכותל. אבל כשמתרץ בכותל רעוץ, אף על גב דאין דומה שיתחייב בדיני שמים על הכותל שהוא רעוץ כל כך שיפול ברוח מצויה, או אפילו ברוח שאינה מצויה — מכל מקום שייך למתני חייב בדיני שמים, כיון שיש דבר שהוא חייב בו, כגון הבהמה. והשתא אתי שפיר דנקט בפני בהמת חבירו, ולא נקט "הפורץ גדר של חבירו" — דאכותל לא מיחייב, כדפרישית. והא דקאמר לקמן: מהו דתימא דכיון דלמסתר קאי, מאי קעבד? משמע דחייב בידי שמים קאי נמי אכותל — יש לומר דהכי קאמר: כיון דלמסתר קאי, שהבעלים מצווין לסותרו שלא יפול על בני אדם — סלקא דעתך דכל הקודם במצוה זכה, ואין לזה להניח מלסתור בשביל בהמת חבירו, ובדיני שמים נמי לא ליחייב — קא משמע לן. אי נמי, כלומר: למסתר ולמיפל קאי.

והכופף קמתו של חבירו בפני הדליקה, והשוכר עדי שקר להעיד, והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו. הלכותיה, אחת לאחת: **אמר מר** [החכם] בברייתא: **הפורץ גדר בפני בהמת חבירו.** ודינים: **היכי דמי** [כיצד בדיוק היה הדבר]? **אילימא** [אם תאמר] **בכותל בריא** — **בדיני אדם נמי ניחייב** [גם כן יתחייב] לפחות על מה שהזיק ושבר את הכותל! **אלא** מדובר כאן אין לו שמירה כלל **אלא סבין**, כלומר כל עוד לא שחטו אינו נחשב לשמור כראוי. משמע שרק ר' יהודה סבור שמירה כלשהי ("כראוי") מועילה כדי לפטור את בעל הבהמה המועדת. ודוחים: **אפילו תימא** [תאמר] שמשנתנו היא כשיטת **ר' מאיר** שמחייב בשור מועד בשמירה כזו, **שאני** [שונים] דיני **שן ורגל** אף שהם מועדים, ממועד של קרן, **שהתורה מיעטה בשמירתן** ולא חייבה לשומרם שמירה מעולה. **שאמר ר' אלעזר** (האמורא), **ואמרי לה** [ויש אומרים] **במתניתא תנא** [בברייתא שנוירה] הלכה זו: **ארבעה דברים התורה מיעטה בשמירתן** שלא חייבה עליהם שמירה מעולה, **ואלו הן: בור ואש, שן ורגל. בור** מניין — **דכתיב** [שנאמר] בו **"כי יפתח איש בור או כי יכרה איש בר ולא יכסנו"** (שמות כא, לג), למדנו מכאן: **הא** [הרי] אם **כסהו — פטור**, ודי בכך, ואין צריך למלא ולסתום את הבור לגמרי. **אש — דכתיב** [שנאמר] בה **"שלם ישלם המבער את הבערה"** (שם כב, ה), כותנתו: **עד דעביד** [שעושה] **כעין** (כמו) **"מבעיר"**, שאינו חייב כשיוצאת אש מרשותו ומזיקה אלא כשהתרשל בשמירת האש. **שן — דכתיב** [שנאמר] בה **"ובער בשדה אחר"** (שם ד), וכוונתו: שאינו חייב אלא **עד דעביד** [שעושה] **כעין "ובער"**, שהוא עצמו גורם ברשלנותו לכך. וכן **ברגל — דכתיב** [שנאמר] בה **"ושלח"** (שם), **עד דעביד** [שעושה] **כעין "ושלח". ותניא** [ושנויה בברייתא]: **"ושלח" — זה הרגל, וכן הוא אומר "משלחי רגל השור והחמור"** (ישעיהו לב, כ). **"ובער" — זה השן, וכן הוא אומר: "כאשר יבער הגלל עד תמו"** (מלכים א יד, י). ומכאן נדייק: **טעמא** [הטעם, דווקא] **דעביד** [שעושה מעשה] **כעין "ושלח" "ובער"**, שהוא נוהג ברשלנות יתירה מתחייב בנזקים, **הא** [הרי] **אם לא עביד** [עושה] כן, אף אם שמר שמירה פחותה — **לא** מתחייב. **אמר רבה: מתניתין נמי דיקא** [משנתנו גם כן מדוייקת] באופן זה, **דקתני** [שנה] במשנה דווקא **"צאן"**. ויש מקום לשאול: **מכדי בשור קא עסקינן ואתי** [הואיל, ובשור עוסקים אנו ובאים] בכל המשניות הקודמות, **ניתני** [שישנה] אף במשנתנו **שור, מאי שנא דקתני** [במה שונה משנתנו זו שנה] בה דווקא **"צאן". לאו** [האם לא] **משום שהתורה מיעטה בשמירתן** של אלו דווקא, שן ורגל, המצויות בצאן, ולא של שור שנגח? ונמצא שמשנתנו מדוייקת כשיטתו של ר' מאיר, הסבור שדווקא בשן ורגל די בשמירה פחותה אבל בשור מועד אין די בשמירה פחותה. ומשיבים: **לאו** [לא]. **טעם הדבר שמדובר במשנה, הוצרכה לשומרה בשמירה פחותה, דווקא בצאן, הוא משום שכאן בצאן קרן לא כתיבא** [שנאמרה] **בה, אלא רק שן ורגל הוא דכתיב ביה** [שנאמרו בו]. ולכן כשעוסק במשנתנו בנזקי שן ורגל מזכיר דווקא צאן (ואף שגם בשור מועד די בשמירה פחותה, כר' יהודה). **וקא משמע לן** [ומשמיע לנו] אגב כך **ששן ורגל שמועדין** מתחילתם **הוא, שמע מינה** [למד מכאן] שכך הוא.

תניא [שנוירה בברייתא]. **אמר ר' יהושע: ארבעה דברים, העושה אותן בדיני שמים** שאין בית דין יכול לחייב אותו על כך, **וחייב בדיני שמים** שיש עליו אחריות מוסרית על מה שעשה, **וראוי לו שישלם. ואלו הן: הפורץ גדר בפני בהמת חבירו** ויצאה הבהמה **וברחה, ונקו** — **אותן בדיני אדם** שאין בית דין יכול לחייב אותו על כך, **וחייב בדיני שמים** שיש עליו אחריות מוסרית על מה שעשה, **וראוי לו שישלם. ואלו הן: הפורץ גדר בפני בהמת חבירו** ויצאה הבהמה **וברחה, ונקו** — **פטור**, ודי בכך, ואין צריך למלא ולסתום את הבור לגמרי. **אש — דכתיב** [שנאמר] בה **"שלם ישלם המבער את הבערה"** (שם כב, ה), כותנתו: **עד דעביד** [שעושה] **כעין** (כמו) **"מבעיר"**, שאינו חייב כשיוצאת אש מרשותו ומזיקה אלא כשהתרשל בשמירת האש. **שן — דכתיב** [שנאמר] בה **"ובער בשדה אחר"** (שם ד), וכוונתו: שאינו חייב אלא **עד דעביד** [שעושה] **כעין "ובער"**, שהוא עצמו גורם ברשלנותו לכך. וכן **ברגל — דכתיב** [שנאמר] בה **"ושלח"** (שם), **עד דעביד** [שעושה] **כעין "ושלח". ותניא** [ושנויה בברייתא]: **"ושלח" — זה הרגל, וכן הוא אומר "משלחי רגל השור והחמור"** (ישעיהו לב, כ). **"ובער" — זה השן, וכן הוא אומר: "כאשר יבער הגלל עד תמו"** (מלכים א יד, י). ומכאן נדייק: **טעמא** [הטעם, דווקא] **דעביד** [שעושה מעשה] **כעין "ושלח" "ובער"**, שהוא נוהג ברשלנות יתירה מתחייב בנזקים, **הא** [הרי] **אם לא עביד** [עושה] כן, אף אם שמר שמירה פחותה — **לא** מתחייב. **אמר רבה: מתניתין נמי דיקא** [משנתנו גם כן מדוייקת] באופן זה, **דקתני** [שנה] במשנה דווקא **"צאן"**. ויש מקום לשאול: **מכדי בשור קא עסקינן ואתי** [הואיל, ובשור עוסקים אנו ובאים] בכל המשניות הקודמות, **ניתני** [שישנה] אף במשנתנו **שור, מאי שנא דקתני** [במה שונה משנתנו זו שנה] בה דווקא **"צאן". לאו** [האם לא] **משום שהתורה מיעטה בשמירתן** של אלו דווקא, שן ורגל, המצויות בצאן, ולא של שור שנגח? ונמצא שמשנתנו מדוייקת כשיטתו של ר' מאיר, הסבור שדווקא בשן ורגל די בשמירה פחותה אבל בשור מועד אין די בשמירה פחותה. ומשיבים: **לאו** [לא]. **טעם הדבר שמדובר במשנה, הוצרכה לשומרה בשמירה פחותה, דווקא בצאן, הוא משום שכאן בצאן קרן לא כתיבא** [שנאמרה] **בה, אלא רק שן ורגל הוא דכתיב ביה** [שנאמרו בו]. ולכן כשעוסק במשנתנו בנזקי שן ורגל מזכיר דווקא צאן (ואף שגם בשור מועד די בשמירה פחותה, כר' יהודה). **וקא משמע לן** [ומשמיע לנו] אגב כך **ששן ורגל שמועדין** מתחילתם **הוא, שמע מינה** [למד מכאן] שכך הוא.

תניא [שנוירה בברייתא]. **אמר ר' יהושע: ארבעה דברים, העושה אותן בדיני שמים** שאין בית דין יכול לחייב אותו על כך, **וחייב בדיני שמים** שיש עליו אחריות מוסרית על מה שעשה, **וראוי לו שישלם. ואלו הן: הפורץ גדר בפני בהמת חבירו** ויצאה הבהמה **וברחה, ונקו** — **אותן בדיני אדם** שאין בית דין יכול לחייב אותו על כך, **וחייב בדיני שמים** שיש עליו אחריות מוסרית על מה שעשה, **וראוי לו שישלם. ואלו הן: הפורץ גדר בפני בהמת חבירו** ויצאה הבהמה **וברחה, ונקו** — **פטור**, ודי בכך, ואין צריך למלא ולסתום את הבור לגמרי. **אש — דכתיב** [שנאמר] בה **"שלם ישלם המבער את הבערה"** (שם כב, ה), כותנתו: **עד דעביד** [שעושה] **כעין** (כמו) **"מבעיר"**, שאינו חייב כשיוצאת אש מרשותו ומזיקה אלא כשהתרשל בשמירת האש. **שן — דכתיב** [שנאמר] בה **"ובער בשדה אחר"** (שם ד), וכוונתו: שאינו חייב אלא **עד דעביד** [שעושה] **כעין "ובער"**, שהוא עצמו גורם ברשלנותו לכך. וכן **ברגל — דכתיב** [שנאמר] בה **"ושלח"** (שם), **עד דעביד** [שעושה] **כעין "ושלח". ותניא** [ושנויה בברייתא]: **"ושלח" — זה הרגל, וכן הוא אומר "משלחי רגל השור והחמור"** (ישעיהו לב, כ). **"ובער" — זה השן, וכן הוא אומר: "כאשר יבער הגלל עד תמו"** (מלכים א יד, י). ומכאן נדייק: **טעמא** [הטעם, דווקא] **דעביד** [שעושה מעשה] **כעין "ושלח" "ובער"**, שהוא נוהג ברשלנות יתירה מתחייב בנזקים, **הא** [הרי] **אם לא עביד** [עושה] כן, אף אם שמר שמירה פחותה — **לא** מתחייב. **אמר רבה: מתניתין נמי דיקא** [משנתנו גם כן מדוייקת] באופן זה, **דקתני** [שנה] במשנה דווקא **"צאן"**. ויש מקום לשאול: **מכדי בשור קא עסקינן ואתי** [הואיל, ובשור עוסקים אנו ובאים] בכל המשניות הקודמות, **ניתני** [שישנה] אף במשנתנו **שור, מאי שנא דקתני** [במה שונה משנתנו זו שנה] בה דווקא **"צאן". לאו** [האם לא] **משום שהתורה מיעטה בשמירתן** של אלו דווקא, שן ורגל, המצויות בצאן, ולא של שור שנגח? ונמצא שמשנתנו מדוייקת כשיטתו של ר' מאיר, הסבור שדווקא בשן ורגל די בשמירה פחותה אבל בשור מועד אין די בשמירה פחותה. ומשיבים: **לאו** [לא]. **טעם הדבר שמדובר במשנה, הוצרכה לשומרה בשמירה פחותה, דווקא בצאן, הוא משום שכאן בצאן קרן לא כתיבא** [שנאמרה] **בה, אלא רק שן ורגל הוא דכתיב ביה** [שנאמרו בו]. ולכן כשעוסק במשנתנו בנזקי שן ורגל מזכיר דווקא צאן (ואף שגם בשור מועד די בשמירה פחותה, כר' יהודה). **וקא משמע לן** [ומשמיע לנו] אגב כך **ששן ורגל שמועדין** מתחילתם **הוא, שמע מינה** [למד מכאן] שכך הוא.

תניא [שנוירה בברייתא]. **אמר ר' יהושע: ארבעה דברים, העושה אותן בדיני שמים** שאין בית דין יכול לחייב אותו על כך, **וחייב בדיני שמים** שיש עליו אחריות מוסרית על מה שעשה, **וראוי לו שישלם. ואלו הן: הפורץ גדר בפני בהמת חבירו** ויצאה הבהמה **וברחה, ונקו** — **פטור**, ודי בכך, ואין צריך למלא ולסתום את הבור לגמרי. **אש — דכתיב** [שנאמר] בה **"שלם ישלם המבער את הבערה"** (שם כב, ה), כותנתו: **עד דעביד** [שעושה] **כעין** (כמו) **"מבעיר"**, שאינו חייב כשיוצאת אש מרשותו ומזיקה אלא כשהתרשל בשמירת האש. **שן — דכתיב** [שנאמר] בה **"ובער בשדה אחר"** (שם ד), וכוונתו: שאינו חייב אלא **עד דעביד** [שעושה] **כעין "ובער"**, שהוא עצמו גורם ברשלנותו לכך. וכן **ברגל — דכתיב** [שנאמר] בה **"ושלח"** (שם), **עד דעביד** [שעושה] **כעין "ושלח". ותניא** [ושנויה בברייתא]: **"ושלח" — זה הרגל, וכן הוא אומר "משלחי רגל השור והחמור"** (ישעיהו לב, כ). **"ובער" — זה השן, וכן הוא אומר: "כאשר יבער הגלל עד תמו"** (מלכים א יד, י). ומכאן נדייק: **טעמא** [הטעם, דווקא] **דעביד** [שעושה מעשה] **כעין "ושלח" "ובער"**, שהוא נוהג ברשלנות יתירה מתחייב בנזקים, **הא** [הרי] **אם לא עביד** [עושה] כן, אף אם שמר שמירה פחותה — **לא** מתחייב. **אמר רבה: מתניתין נמי דיקא** [משנתנו גם כן מדוייקת] באופן זה, **דקתני** [שנה] במשנה דווקא **"צאן"**. ויש מקום לשאול: **מכדי בשור קא עסקינן ואתי** [הואיל, ובשור עוסקים אנו ובאים] בכל המשניות הקודמות, **ניתני** [שישנה] אף במשנתנו **שור, מאי שנא דקתני** [במה שונה משנתנו זו שנה] בה דווקא **"צאן". לאו** [האם לא] **משום שהתורה מיעטה בשמירתן** של אלו דווקא, שן ורגל, המצויות בצאן, ולא של שור שנגח? ונמצא שמשנתנו מדוייקת כשיטתו של ר' מאיר, הסבור שדווקא בשן ורגל די בשמירה פחותה אבל בשור מועד אין די בשמירה פחותה. ומשיבים: **לאו** [לא]. **טעם הדבר שמדובר במשנה, הוצרכה לשומרה בשמירה פחותה, דווקא בצאן, הוא משום שכאן בצאן קרן לא כתיבא** [שנאמרה] **בה, אלא רק שן ורגל הוא דכתיב ביה** [שנאמרו בו]. ולכן כשעוסק במשנתנו בנזקי שן ורגל מזכיר דווקא צאן (ואף שגם בשור מועד די בשמירה פחותה, כר' יהודה). **וקא משמע לן** [ומשמיע לנו] אגב כך **ששן ורגל שמועדין** מתחילתם **הוא, שמע מינה** [למד מכאן] שכך הוא.

מסורת הש"ס

י. ילק"ש שם.
יא. ב"ק ב,ב.
יב. (בשינוי) ירושלמי שם. תוספתא שבועות פ"ג א—ג.

גרסות

דכתיב ובער בשדה אחר בכת"י: **דכתיב ובער.**
בשור קא עסקינן יש בכת"י: **בשור קא עסיק** ויש: **בשוורים קא מיירי.**
משום דכאן קרן בכת"י ובדפו"י: **משום דצאן קרן.**
דשן ורגל דמועדין הוא יש בכת"י: **שן ורגל דמעיקרא מועדין ניתהו.**
ניחייב יש בכת"י ועוד: **איחייבי מיחייב אכותב.**

עיונים

הא כיסהו פטור וכתב רש"י שכיון שאין מחייבים אותו למלא בעפר את הבור שחפר, נשמע שאין צורך בשמירה מעולה כל כך. והעירו בתוס' שנשמע מדברי רש"י אלה שכיסוי אינו נחשב כשמירה מעולה בכל מקרה, אפילו כיסוי משובח. והסביר הרי"ד כי אף שכיסוי זה שכיסהו היה טוב, לגבי החופר שכרה בור זה לא יכול להיחשב שמירה מעולה אלא מילוי של הבור בעפר. ובתוס' כתבו כי משמעות דין זו לפותח בור אם מכסה אותו באותו כיסוי שהיה עליו קודם, לפני שפתחו, ונמצא שאין חייב בשמירה מעולה, שהרי ייתכן כי הכיסוי הקודם לא היה כיסוי חזק למדי. והואיל והתורה אינה מחלקת בין הכורה לבין הפותח נמצא שאינו חייבים אלא בכיסוי פחות.

ושלח ובער ואף שמסקנת הגמרא היא שחייב על נזקי אש גם אם לא הבעיר את הבעירה בשדה אחר (וכן הוכיחו מלשון הכתוב המפורשת), וכן חייב בנזקי שן בהבמה גם כשאינו נושלחה, מכל מקום כיון שהתורה השתמשה בביטויים שעניינם מעשה בבמונה, משמע שאין אדם חייב על נזקים אלה אלא אם כן נהג בדרך שאפשר לומר שהוא עצמו גרם (לפחות מתוך רשלנות) לנזק.

הפורץ גדר וכו' והנזק שגרם הוא — שברחה הבהמה. ובכל זאת אינו חייב בדיני אדם כי הוא היה לענין זה רק גרמא (רש"י). ויש מפרשים שהכוונה היא שחייב באחריות (מדיני שמים) על נזקים שהזיקה הבהמה (רמב"ם).

וחייב בדיני שמים ולשון הירושלמי והתוספתא; ואין השמים מוחלין להן עד שישלמו. ומלבד הצד המוסרי של האחריות שיש בדבר, יש לכך גם משמעות מעשית מסויימת. כי אם הניזק תפס מרכוש המזיק — יכול הוא לעכב את הרכוש בידו ולנכות ממנו את דמי נזקו. ובספר ההשלמה כתב שכל החייב בדיני שמים ואינו משלם — פסול לעדות.

בדיני אדם נמי וכו' הרבה ראשונים הולכים בעקבות רש"י ומפרשים שהכוונה שיתחייב בדיני אדם על הכותל הבריא שהרס, שהרי על נזקי הבהמה שנינו במפורש שליסים פטורים (תוס', וכן מובא ברה"ג ועוד). אבל יש סוברים כי חיוב זה בדיני אדם הוא על הבהמה שאבדה (רמ"ה ורא"ה). ויש סבורים שחיוב זה הוא על הנזקים שגרמה הבהמה, וכן דעת הרמב"ם. והסביר המאירי שהרמב"ם מגיע למסקנה זו משום שאם היה מדבר בנזקי כותל לא היה צריך להזכיר כלל בהמתו של חבירו, ולצד ההלכתי שבדבר הריהו מסביר כי יש לומר שבאן, משום שנתחייב לגרום לנזק במעשה זה, לא היה שותף נוסף בדבר — הריהו חייב משום "דינא דגרמי", שהוא הרבה יותר מאשר גרמא בניזקין שפטור, כגון ליסטים שפרצו גדר ופטורים.

אורח ההלכה

בכותל בריא הפורץ גדר חזקה לפני בהמת חבירו ויצאה והזיקה — חייב על מה שהזיקה. וכתב הרמ"א (עפ"י הראב"ד) שאינו חייב בנזקי הבהמה עד שיוציא אותה במעשה. ועוד כתב כי יש אומרים שאף על הבהמה עצמה אינו חייב אם אבדה (טור). (רמב"ם שם פ"ד ה"ב. שו"ע שם סעיף ד).

בכותל רעוע שבין כה וכה היה עומד ליפול וליהרס, ולכן בהריסת הכותל לא הפסידו דבר. וממשיכים לדון ברשימת הדברים שפטור עליהם בדיני אדם וחייב עליהם בדיני שמים. **אמר מר** [החכם]: **הכופף קמתו של חבירו בפני הדליקה** — פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. ושואלים: **היכי דמי** [כיצד היה הדבר בדיוק]? **אילימא דמטיא ליה** [אם תאמר במקרה שהאש מגיעה אליה, אל הקמה] **ברוח מצויה** על ידי כפיפה זו, אם כן **בדיני אדם נמי נחייב** [גם כן יתחייב]! **אלא** יש לומר **דמטיא** [שמגיעה] האש אל הקמה רק **ברוח שאינה מצויה**, ולכן פטור מדיני אדם אבל חייב בדיני שמים, שהרי סוף סוף הוא שגרם לה שתישרף. **ורב אשי אמר: טמון אתמר** [נאמר]. כלומר לא מדובר כאן בכופף קמתו של חבירו לקרבה לדליקה, אלא בכופף קמתו של חבירו תחת דבר כלשהו ומטמין אותה, **משום דשויה** [שעשה אותה] על ידי כך **טמון באש**, והלכה היא שבנזקי אש אין מחייבים על הטמון. ובא להשמיענו שאף שלא עשה לו נזק ישיר, מכל מקום כיון שטמן את הקמה גרם לו הפסד ממוני, כיון שעתה לא יוכל לגבות את נזקו ממי שהציית את האש, ויש לו אחריות כלפי שמים על כך. ועוד **אמר מר** [החכם] באותה ברייתא: **השוכר עדי שקר** פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. ושואלים: **היכי דמי** [כיצד היה הדבר בדיוק]? **אילימא** [אם תאמר] **ששכר אותם לנפשיה** [לצורך עצמו] להוציא ממון מחבירו — **ממונא בעי שלומי** [כסף צריך לשלם], **ובדיני אדם נמי ניחייב** [גם כן יתחייב] שהרי הוציא כסף בעדותם של עדי שקר! **אלא** מדובר ששכר **לחבריה** [לטובת חבירו] שבדיני אדם אין הניזק יכול לתבוע לא את בעל הדין — שלא שכרם, ולא את השוכר — שלא נהנה מכך בעצמו. ואולם בדיני שמים — חייב. **ועוד הלכה שנו בברייתא: היודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו** — חייב בדיני שמים לשלם לו מה שיכול היה להעיד לטובתו. ומבררים: **במאי עסקינן** [במה אנו עוסקים כאן]? **אילימא בבי תרי** [אם תאמר בשנים], בשני עדים) שעל פי עדותם אפשר לחייבו ממון בבית דין — **פשיטא** [פשוט. מובן] שחייב בדיני שמים, שהרי **דאורייתא** [חיוב שמן התורה] **הוא**, שהרי נאמר בעדות שכזו **"אם לא יגיד ונשא עונו"** (ויקרא ה, ב). ומה מחדש התנא בדבריו? **אלא** מדובר כאן **בחד** [בעד אחד] שאין בעדותו כדי לחייב ממון, ולא בו דיברה תורה, ומכל מקום הואיל ויכול היה לחייב את זה שכנגדו שבועה, ואם לא היה הלה נשבע היה משלם — חייב בדיני שמים על שלא העיד. **ושואלים: ותו** [ועוד] **דברים שפטור מדיני אדם וחייב בהם בדיני שמים ליכא** [אין]? **והאיכא** [והרי יש] עוד הלכות השנויות בברייתות (**וסימן לכל ההלכות הללו: העושה בסם ושליח חבירו נשבר**) ששיננו: **העושה מלאכה במי חטאת** במים המשמשים לטהרת טמא מת, שאם עשה בהם מלאכה פסל אותם. **וכן המשתמש בפרת חטאת** בפרה אדומה שאסור שיעלה עליה עול, **ואם השתמש בה — הפסיד** לבעליה את הכסף הרב שהיה מקבל עבור פרה נדירה כזו — **פטור מדיני אדם** כיון שההיזק שגרם איננו נזק הניכר לעין, **וחייב בדיני שמים. והאיכא** [והרי יש] עוד הלכה כזו, ששיננו: **הנותן סם המות בפני בהמת חבירו** ואכלה ומתה, כיון שעשתה זאת מעצמה ואין דרכה לאכול סם — **פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. והאיכא** [והרי יש] עוד מה ששיננו: **השולח את הבערה** (אש) **ביד חרש שוטה וקטן וגרמו לנזק** — **פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים.**

והיינו "אם לא יגיד" דקרא. אבל חוץ לבית דין — אין לחוש, שיכול לחזור ולהעיד.

העושה מלאכה במי חטאת — עד שלא נתן האפר, כדתניא במסכת פרה (פרק ד משנה ד): פרה נפסלת במלאכה עד שתעשה אפר, והמלאכה פוסלת במים עד שישים האפר לתוכה. ובספרי ילקוט מקרא: יכול אף קדשן — תלמוד לומר "למשמרת למי נדה" ולא שכבר מי נדה.

פטור מדיני אדם — בפרק "הניזקין" (גיטין נג,א) פריך מיניה למאן דאמר הזיק שאין ניכר שמיה הזיק.

מסורת הש"ס

א. ראה ב"ק ס,א.

ב. שם (ושם סומנו מקבילות).

ג. גיטין נג,א. ב"ק צח,א. תוספתא ב"ק פ"ו יז. וראה ירושלמי גיטין פ"ה ה"ח.

ד. ב"ק מז,ב. ובתוספתא שם (בשינוי).

ה. ב"ק נט,ב. קדושין מב,ב. ב"ק כב,ב. וראה שם ט,ב.

גרסות

טמון אתמר יש בכת"י ועוד: **טומן אתמר.**

בדיני אדם נמי נחייב יש כת"י ועוד שלא גרסו מלים אלה, וראה תוס'.

והיודע עדות יש בכת"י: **אמר מר והיודע עדות.**

פשיטא... עונו יש במקורות: **פשיטא אם לא יגיד ונשא עונו קאי** ויש: **דאורייתא מיחייב... עונו.**

בְּכוֹתֶל רָעוּעַ. אָמַר מָר: הַכּוֹפֵף קָמָתוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ בִּפְנֵי הַדְּלֵיקָה. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דְּמָטְיָא לֵיהּ בְּרוּחַ מְצוּיָה — בְּדִינֵי אָדָם נָמֵי נְחַייֵב! [א]אֶלָּא דְּמָטְיָא בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה. וְרַב אַשִׁי אָמַר: טָמוּן אִתְּמַר, מִשּׁוּם דְּשַׁוֵּיהּ [ב]טָמוּן בָּאֵשׁ. אָמַר מָר: הַשּׁוֹכֵר עֲדֵי שֶׁקֶר. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא לְנַפְשֵׁיהּ — מָמוֹנָא בָּעֵי שְׁלוֹמֵי, וּבְדִינֵי אָדָם נָמֵי נֵיחַייֵב! אֶלָּא לְחַבְרֵיהּ. וְהַיּוֹדֵעַ עֵדוּת לַחֲבֵירוֹ וְאֵינוֹ מֵעִיד לוֹ. בְּמַאי עָסְקִינַן? אִילֵימָא בִּבְי תְרֵי — פְּשִׁיטָא, דְּאוֹרַיְיתָא הוּא, "אִם לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ"! אֶלָּא בְּחַד. וְתוּ לֵיכָּא? וְהָאֵיכָּא (סימן: העושה בסם ושליח חבירו נשבר): [ג]הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּמֵי חַטָּאת וּבְפָרָה חֲטָאת — פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַייָב בְּדִינֵי שָׁמַיִם; וְהָאֵיכָּא: [ד]הַנּוֹתֵן סַם הַמָּוֶת בְּפָנֵי בֶּהֱמַת חֲבֵירוֹ — פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַייָב בְּדִינֵי שָׁמַיִם; וְהָאֵיכָּא: [ה]הַשּׁוֹלֵחַ אֶת הַבְּעֵרָה בְּיַד חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן — פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַייָב בְּדִינֵי שָׁמַיִם!

בכותל רעוע — לגי' מפקדיה, למסמר קמי'. **דמטי ליה** — כשכפפה סגיע בה להליקה. **ברוח מצויה** — הכי גירסי הכעיור, ומדיני ממש מיירי. **ברוח שאינה מצויה** — דמידי דלא שכיח לקמי' מעיקרא לא חייש ליה. **טמון אתמר** — שמיקה קמה ממנו כשהיה לוקח ממנה, והוא לא שלח את הכעיר. ומוייט טמון, ואנרס להפסיד את הזיק ולפטור את המעניל, דפטור על טמון פמי. **לנפשיה** — להוציא ממון מחבירו לעצמו. **ממונא בעי לשלומי** — חומו ממון שהוציא חייב לשמור. **לחבריה** — שכר עדי שקר להוציא ממה מרמוזן לטמון. **פשיטא דאורייתא הוא** — דחייב בדיני שמים. **אם לא יגיד** — דמי קא משמעי, מדקפיד שכנגדה משמע שחילו לא מגידין מחמייב זה ממון. ועוד קיימא לן (שוטה ג,ב): כל מקום שנאמר עד — הרי כאן שני עדים, עד שיפרט לך שכאות אחד, כדכתיב "לא יקום עד אחד באיש" (דברים יט). **אלא בחד** — שמחייבו שבועה. ובדיני שמים מיחייב, לפי שהוא שבועה, ולעולם לא יהא משקלה כנגדה, ומשלם. **ותו ליכא** — דמיירינן בדיני שמים. **העושה מלאכה במי חטאת** — שקלו כנגדן משקלות, ומשכח גיטין (נג,ב), והן נשפלין במלאכה. **פטור מדיני אדם** — להיזק שלימו ניכר לא שמיה היזק. ומולנו הני מוימי מתניימא ניכרו.

תוספות

אילימא דמטיא ליה ברוח מצויה בדיני אדם נמי לחייבו — ואם תאמר: כיון שאין חילוק בין מקרב דבר אצל האש ובין מקרב האש אצל הדבר, אמאי אמרינן בפרק "כל הנשרפין" (סנהדרין עז,א): כפתו במקום שסוף חמה או צינה לבא — פטור? ליחייב, למאן דאמר אשו משום חציו. וכן כפתו לפני ארי; ויש לומר: דודאי אי כפתו והביאו במקום שסוף חמה או צינה לבא, או ארי — חייב. אבל התם מיירי שכפתו במקום שהיה, ולא היזיז ממקומו. ולא חוי מצמצם, הואיל והחמה וצינה והארי אין עליו בשעת כפיתה. וההיא דאתקיל עליה בדקא דמיא, אפילו כפתו והביאו שם ואחר כך אתקיל — פטור, דדמי לזורק חץ ותרים בידו, ואפילו קדם הוא ונטלו פטור. ואם תאמר: ההיא דהשיך בו את הנחש דפטור, למאן דאמר מעצמו הוא מכיש, אמאי פטור? לפי מה שפירש בשמעתין ד"פר פרה" (כג,ב) ששם ידו לתוך פיו והשיך — ליחייב משום אשו, דודאי הנחש יזיק האדם! ויש לומר: דשאני התם, שאין הארס עדיין בעולם.

ממונא בעי לשלומי — וכי תימא: פטור מדיני אדם משום דלא ידעינן שהם עדי שקר? מכל מקום כיון שאם היינו יודעין שהם עדות שקר משלם, אין שייך למיתני פטור מדיני אדם.

אלא לחבריה — כגון שאין לחבריה מה לשלם, או שהלך למדינת הים, או כגון שאין אנו יודעים שהם עדי שקר. ודוקא שוכר, אבל אמר — פטור מדיני שמים, דסבור שלא ישמעו לו. דאין נראה לומר דנקט שוכר לאשמועינן דאפילו שוכר פטור מדיני אדם — שאין זה שום חידוש, ולקמן לא עביד צריכותא אלא מדיני שמים. ועוד דבפרקין תנן (נט,ב): השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן — פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, שלח ביד פקח — הפקח חייב. משמע דשולח פטור אף מדיני שמים.

פשיטא אם לא יגיד וכו' — ואם תאמר: הני מילי כשעבר על שבועתו, כדכתיב "ושמעה קול אלה"! ויש לומר דהכי קאמר קרא: כשעובר בדבר שאם לא יגיד נושא עון — אז יביא קרבן שבועה. אבל בלא שבועה נמי איכא נשיאת עון, כדמוכח במתניתין ב"אחד דיני ממונות" (סנהדרין לז,ב). ודוקא בבית דין, דכשאומרים אין אנו יודעים להעיד — שוב אינם יכולין להעיד, דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, דפטור על טמון פמי. **להפשיה** — להוציא ממון מחבירו לעצמו. **ממונא בעי לשלומי** — חומו ממון שהוציא חייב לשמור. **לחבריה** — שכר עדי שקר להוציא ממה שמרמזין לטמון. **פשיטא דאורייתא הוא** — דחייב בדיני שמים. **אם לא יגיד** — דמי קא משמע, מדקפיד שכנגדה משמע שחילו לא מגידין מחמייב זה ממון. ועוד קיימא לן (שוטה ג,ב): כל מקום שנאמר עד — הרי כאן שני עדים, עד שיפרט לך שכאות אחד, כדכתיב "לא יקום עד אחד באיש" (דברים יט). **אלא בחד** — שמחייבו שבועה. ובדיני שמים מיחייב, לפי שהוא שבועה, ולעולם לא יהא משקלה כנגדה, ומשלם. **ותו ליכא** — דמיירינן בדיני שמים. **העושה מלאכה במי חטאת** — שקלו כנגדן משקלות, ומשכח גיטין (נג,ב), והן נשפלין במלאכה. **פטור מדיני אדם** — להיזק שלימו ניכר לא שמיה היזק. ומולנו הני מוימי מתניימא ניכרו.

כיון שאין חילוק בין מקרב דבר אצל האש ובין מקרב האש אצל הדבר, אמאי אמרינן בפרק "כל הנשרפין" (סנהדרין עז,א): כפתו במקום שסוף חמה או צינה לבא — פטור? ליחייב, למאן דאמר אשו משום חציו. וכן כפתו לפני ארי; ויש לומר: דודאי אי כפתו והביאו במקום שסוף חמה או צינה לבא, או ארי — חייב. אבל התם מיירי שכפתו במקום שהיה, ולא היזיז ממקומו. ולא חוי מצמצם, הואיל והחמה וצינה והארי אין עליו בשעת כפיתה. וההיא דאתקיל עליה בדקא דמיא, אפילו כפתו והביאו שם ואחר כך אתקיל — פטור, דדמי לזורק חץ ותרים בידו, ואפילו קדם הוא ונטלו פטור. ואם תאמר: ההיא דהשיך בו את הנחש דפטור, למאן דאמר מעצמו הוא מכיש, אמאי פטור? לפי מה שפירש בשמעתין ד"פר פרה" (כג,ב) ששם ידו לתוך פיו והשיך — ליחייב משום אשו, דודאי הנחש יזיק האדם! ויש לומר: דשאני התם, שאין הארס עדיין בעולם.

ממונא בעי לשלומי — וכי תימא: פטור מדיני אדם משום דלא ידעינן שהם עדי שקר? מכל מקום כיון שאם היינו יודעין שהם עדות שקר משלם, אין שייך למיתני פטור מדיני אדם.

אלא לחבריה — כגון שאין לחבריה מה לשלם, או שהלך למדינת הים, או כגון שאין אנו יודעים שהם עדי שקר. ודוקא שוכר, אבל אמר — פטור מדיני שמים, דסבור שלא ישמעו לו. דאין נראה לומר דנקט שוכר לאשמועינן דאפילו שוכר פטור מדיני אדם — שאין זה שום חידוש, ולקמן לא עביד צריכותא אלא מדיני שמים. ועוד דבפרקין תנן (נט,ב): השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן — פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, שלח ביד פקח — הפקח חייב. משמע דשולח פטור אף מדיני שמים.

פשיטא אם לא יגיד וכו' — ואם תאמר: הני מילי כשעבר על שבועתו, כדכתיב "ושמעה קול אלה"! ויש לומר דהכי קאמר קרא: כשעובר בדבר שאם לא יגיד נושא עון — אז יביא קרבן שבועה. אבל בלא שבועה נמי איכא נשיאת עון, כדמוכח במתניתין ב"אחד דיני ממונות" (סנהדרין לז,ב). ודוקא בבית דין, דכשאומרים אין אנו יודעים להעיד — שוב אינם יכולין להעיד, דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, דפטור על טמון פמי. **להפשיה** — להוציא ממון מחבירו לעצמו. **ממונא בעי לשלומי** — חומו ממון שהוציא חייב לשמור. **לחבריה** — שכר עדי שקר להוציא ממה שמרמזין לטמון. **פשיטא דאורייתא הוא** — דחייב בדיני שמים. **אם לא יגיד** — דמי קא משמע, מדקפיד שכנגדה משמע שחילו לא מגידין מחמייב זה ממון. ועוד קיימא לן (שוטה ג,ב): כל מקום שנאמר עד — הרי כאן שני עדים, עד שיפרט לך שכאות אחד, כדכתיב "לא יקום עד אחד באיש" (דברים יט). **אלא בחד** — שמחייבו שבועה. ובדיני שמים מיחייב, לפי שהוא שבועה, ולעולם לא יהא משקלה כנגדה, ומשלם. **ותו ליכא** — דמיירינן בדיני שמים. **העושה מלאכה במי חטאת** — שקלו כנגדן משקלות, ומשכח גיטין (נג,ב), והן נשפלין במלאכה. **פטור מדיני אדם** — להיזק שלימו ניכר לא שמיה היזק. ומולנו הני מוימי מתניימא ניכרו.

עיונים

בכותל רעוע ויש חילוקי דיעות בין הראשונים אם חייב לשלם עבור הכותל. שמדברי רש"י משמע שהוא פטור, שהרי עומד ליפול. והרמב"ם סבור שעל הכותל חייב אפילו בדיני אדם, אלא אם כן היה במצב ובמקום שמצוה לסותרו, ואז פטור גם בדיני שמים. והרא"ש סבור שבכל מקרה חייב על הכותל, אפילו היה רעוע ביותר, ואפילו מצוה לסותרו. ובשלטי הגיבורים מסביר שלדעת רש"י והתוס' חייב על הכותל בדיני שמים, שאפילו היתה מצוה לסותרו, כיון שהיו בהמות שם — אין מצוה בכך. וכיוון זה כתב המאירי, שכיון שהסותר התכוון להזיק ולא למצוה — חייב בדיני שמים.

דמטיא ליה ברוח מצויה וכו' ויש ראשונים שהקשו על סברה זו ממה שיש בדיני הגזרם למיתה, שהקושר חבירו במקום שסוף חמה או צינה לבוא, ומת מחמת החום או הקור — הריהו פטור, ובתוס' מחלקים, כי שם מדובר כאשר לא קירב אותו אדם למקום הסכנה, וגם בשעה שקשרו עדיין לא היו במקום חמה או צינה, שבשעה שעשה את מעשהו לא היתה בכך סכנה וראית. והרי"ד כתב שבקושרו לפני חמה וכו' אין מיתתו על ידי החמה או הצינה מתרחשת אלא לאחר זמן מרובה, ולכן הקושר נחשב רק כגורם לדבר. אבל באש — הנזק מיידי, ולפיכך בזמן שהוא מקרב דברים לאש הריהו כמזיק בידים, ואילו הרא"ה טען כי יש להבחין בין נזקים שבהם מחוייב אף על גרמתו, לבין מיתה שאינו מחוייב בגרמה בלבד.

טמון כגון שכיסה את הקמה בדבר אחר, וגרם שיהא לה דין טמון (רש"י). ויש שהסבירו שטמן קמה ממין אחד בגדיש ממין אחר, שינושהו טמון. או שטמן כלים בתוך הקמה (ר"ב).

השוכר עדי שקר כתבו בתוס' שדווקא השוכר. אבל אם רק אמר להם — הריהו פטור גם מדיני שמים, שלא עשה מעשה כלל. וכתבו הש"ך וקצות"ח שאמנם פטור מדיני שמים מלשלם את הממון, אבל מכל מקום חייב בדיני שמים על שתסית אנשים לעבור עבירה. והרא"ה מחדש שאם שכר עדי שקר להעיד על דבר אמת (כגון שלא היו עדים והוא שכרם לומר שראו דבר שהוא אמת) — פטור אף מדיני שמים, אם כי הוא עובר משום "מדבר שקר תרחק".

אלא לחבריה ולכאורה, הלוא החבר הוא שקיבל את הממון — וההוא (גם אם לא ידע שהיו עדי שקר) צריך להחזיר מה שקיבל מלא כדין! ותירצו כי מדובר כאשר החבר אינו מצוי במקום, או כאשר הוא עני ואי אפשר לגבות ממנו (תוס').

פשיטא דאורייתא הוא וכתבו בתוס' שאף שבהתרה מדובר במקרה שהשביעו את העדים להעיד ולא באו (שאז חייבים להביא קרבן אשם לכפרה) מכל מקום איסור תורה יש גם כאשר לא השביעו את העדים. וכן כתבו הראב"ד והרשב"א ועוד. ומדיוק דברי הגמרא, שלא אמרה "בדיני אדם נמי ניחייב", יש ללמוד שאף שני עדים אינם חייבים בדיני אדם, שהרי אין זה מעשה של היזק, אלא הימנעות, ואין זה אלא חיוב המוטל מצד גמולות חסדים (ני"ב). אבל יש ראשונים שחבינו שבשניים חייב אף בדיני אדם (תורי"ם ועוד).

אלא בחד שסתם עדות שבתורה של שני עדים היא, ואם כן התורה אין עליו חובה להעיד. אלא הוא מדין גמולות חסדים.

העושה מלאכה כתב רש"י כגון ששוקל משקלות כנגדם ונשתמש במים הללו בעקיפין. וכתב המאירי שכל שכן אם עושה מלאכה בנוף המים עצמם.

מלאכה במי חטאת ובפרת חטאת בתוס' מסבירים שדבר זה אמור בפרה לפני שנשרפה ונעשתה אפר, ובמים החיים לפני ששם בתוכם את האפר, כי לאחר ששם בהם אפר אינם נפסלים במלאכה. והמאירי מסביר שהמים החיים נפסלים אף אם עושה באותה שינה מלאכה אחרת, משום היסח הדעת. אבל גם לאחר נתינת האפר הרימם נפסלים דווקא כאשר עושה בהם מלאכה.

אורח ההלכה

בכותל רעוע הפורע כותל רעוע בפני בהמת חבירו ויצאה והזיקה — פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. (ונראה שחייב בדיני שמים גם על הכותל, ולדעת הרמב"ם — בדיני אדם. סמ"ע).

(רמב"ם ספר נזיקין הלכות נזקי ממון פ"ד ה"ב. שו"ע חו"מ שצו, ג).

הכופף קמתו של חבירו הכופף קמתו של חבירו לפני הדליקה כדי שתגיע אליה הדליקה, אם נכפף למקום שתוכל האש להגיע אליו ברוח מצויה — חייב לשלם, ואם אינה יכולה להגיע ברוח מצויה — פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. (רמב"ם שם פ"ד ה"ד. שו"ע שם תיח, יא).

טמון איתמר מי שראה דליקה המתקרבת לקמת חבירו והלך וכיסה את הקמה, אף שגרם לו הפסד, שהרי היא נאו בגדר טמון — הנושה כן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. (רמב"ם שם. שו"ע שם סיעיף טו).

השוכר עדי שקר השוכר עדי שקר שיעידו לטובתו והוציא ממון שלא כדין — חייב להחזיר מה שקיבל ולהוציא מגוילה מתחת ידו. (רמב"ם ספר שופטים הלכות עדות פי"ז ה"ז. שו"ע שם לב, ב בהגהה).

אלא לחבריה השוכר עדי שקר עבור חבירו להוציא ממון שלא כדין — פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. (רמב"ם שם. שו"ע שם).

העודע עדות לחבירו העד מצווה להעיד בבית דין בכל עדות שהוא יודע, בין שיש עד אחר עמו, ובין כשהוא לבדו. (רמב"ם שם פ"א ה"א. שו"ע שם כח, א).

אלא בחד אף עד אחד שיודע עדות עבור חבירו ולא העיד — פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. (רמב"ם שם פי"ז ה"ז. שו"ע שם).

העושה מלאכה במי חטאת העושה מלאכה בפרת חטאת ובמי חטאת במזיד — חייב, בשוגג — פטור. ואם הכניס פרה למרכב על מנת שתינוק וגם תרדוש, או אם הסיח דעתו ממי חטאת — פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. (רמב"ם ספר נזיקין הלכות חובל ומזיק פ"ו ה"ט).

הנותן סם המות וכו' הנותן סם המות בפני בהמת חבירו — פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. (רמב"ם שם הלכות נזקי ממון פ"ד ה"ה. טור סימן שפו).

השולח את הבערה ביד חרש וכו' השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן, באופן שלא מוכח מתחילה שבהכרח יגרום נזק על ידי כך — פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. (רמב"ם שם הלכות נזקי ממון פ"ד ה"ח).

המבעית — מקע לו בפתחו ונעמו, לוֹ עבד מיט מעשה בניפו. רבי מאיר מחייב בהזיקן — פלוגתייהו מיפרקמ"ל ב"המעיד את הכל" (כט,ב) מתקל פופע, ומפקיע מזקין. אנא בסורי כסיתיה — לוֹ מבעיר לוֹ בפתח מכל. דברי הרב שומעין — והיה להם לוֹ יועלו. והוא שהחתה — הם למען נפלה בלילה פטור — כגון שמפקיד הבמה והפילה הכותל, למחוס סוף. אבל לא החתה — לוֹ מעשה נפלה. תחילתו בפשיעה — לוֹ נפילה, דעניך למיפל. וסופו באונס — הכל לוֹ נפלה, לוֹ ממיה. הניחא למאן דאמר כו' — פלוגתא היא בסוף "המפקיד" (נב,ב) תני ר' ינאי,